

органами публічної адміністрації та громадянами, і стані розвитку адміністративного законодавства, що регулює ці відносини.

Ключові слова: адміністративне право, адміністративно-правові відносини, суб'єкти адміністративно-правових відносин, органи публічної адміністрації, адміністративне законодавство.

Андрійко О. Ф. Административно-правовое обеспечение прав и свобод граждан в Украине: теория и практика

Статья посвящена актуальным проблемам административного права по обеспечению прав и свобод граждан Украины в современных условиях. Акцентируется внимание на проблеме роли административного права в регулировании отношений органов публичной администрации с гражданами и состоянии развития административного законодательства, регулирующего эти отношения.

Ключевые слова: административное право, административно-правовые отношения, субъекты административно-правовых отношений, органы публичной администрации, административное законодательство.

Andriiko O. Administrative and legal support of the rights and freedoms of citizens in Ukraine: theory and practice

The article is devoted to actual problems of administrative law for ensuring the rights and freedoms of Ukrainian citizens in contemporary conditions. Attention is focused on the problem of the role of administrative law in regulating relations between public administration bodies and citizens and the state of development of administrative legislation regulating these relations.

Key words: administrative law, administrative and legal relations, subjects of administrative and legal relations, public administration bodies, administrative legislation.

УДК 349.41

*Павло Федотович Кулинич,
завідувач Сектору проблем
аграрного та земельного права
Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України,
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України*

ГРОМАДЯНИН І ЗЕМЛЯ: ПРАВО МОЖЛИВОСТЕЙ ТА МОЖЛИВОСТІ ПРАВА

Стабільність земельних відносин – це розкіш, яка поки що є недоступною для переважної більшості громадян України. Започаткована понад 25 років тому земельна реформа досі незавершена. Здійснені у межах земельного реформування законодавчі заходи не матеріалізувалися у вигляді цілісної, чіткої та зрозумілої для всіх членів нашого соціуму системи правових норм, які б визначали не тільки земельно-правовий статус громадянина, а й правові можливості його набуття. Саме тому земельні правовідносини за участю громадянина, які складаються у процесі реалізації земельного законодавства на практиці, є правовідносинами нерівності, непрозорості та несправедливості. Водночас право громадянина на землю можна прирівняти до його права на чисте повітря та інші об'єкти, можливість набуття якого гарантоване, зокрема, статтями 13, 14, 41 Конституції України.

За масштабом впливу на життєдіяльність людини право громадян на землю є багатоплановим. Воно зводиться до можливості входження громадянина у земельно-правовий простір України не тільки шляхом отримання в індивідуальне володіння на правах власності, оренди, суперфіцію чи емфітевзису частини земної поверхні – земельної ділянки, або шляхом реалізації права загального землекористування на громадських землях – дорогах, вулицях, площах, скверах, водних об'єктах тощо, а також шляхом реалізації переваг, що випливають із земельно-правового інституту добросусідства.

Загалом можливість входження громадянина у земельно-правовий простір України визначена у статтях 13 і 14 Конституції України. Так, згідно зі ст. 13 кожний громадянин має право користуватися природними об'єктами права власності народу відповідно до закону. Крім того, у ст. 14 встановлено, що земля є основним національним багатством, яке перебуває під особливою охороною держави, а право власності на землю гарантується, набувається і реалізується громадянами, юридичними особами та державою виключно відповідно до закону. Отже, конституційна формула доступу громадян до землі та інших природних ресурсів передбачає визначення його напрямів у законі, який має встановити всі можливості такого доступу у системі чітких земельно-правових механізмів, які, зі свого боку, повинні базуватися на сучасних реаліях розвитку земельних відносин в Україні та стратегічних, цивілізаційних орієнтирах їх трансформації. Інакше кажучи, окреслені Конституцією України можливості доступу громадянина до земельних ресурсів мають супроводжуватися формуванням у законодавстві шляхів реалізації такого доступу на засадах використання об'єктивних закономірностей правового впливу на

розвиток суспільних відносин взагалі та земельних відносин зокрема. Отже, у цій статті під правом можливостей ми пропонуємо розуміти встановлену Конституцією України максимально широку формулу доступу громадян до землі з можливістю її використання для задоволення максимально широких потреб особи як індивіда, члена українського соціуму та громадянина України. Натомість під можливостями – побудовані на закономірностях правового регулювання суспільних відносин правові механізми, які здатні забезпечувати конкретні форми доступу до землі для всіх громадян.

Таким чином, важливою складовою процесу модернізації правового регулювання земельних відносин за участю громадянина України має бути забезпечення балансу права можливостей і можливостей права у земельно-правовому статусі громадянина. Особливої гостроти проблема забезпечення балансу права можливостей та можливостей права у формуванні земельно-правового статусу громадянина набуває у періоди досить різкого переходу земельного законодавства від одного етапу до іншого. Такі переходи, як свідчить практика, відбуваються на початкових і завершальних етапах земельної реформи. Зокрема, в Україні доходить кінця розпочата 25 років тому земельна реформа, спрямована на запровадження інституту права приватної власності на землю та істотне розширення сфери його функціонування. Одним із її ключових напрямів стала приватизація земель громадянами України, яка може бути платною і безоплатною. Враховуючи те, що до 1992 р. всі землі країни перебували у державній власності, а також низький матеріальний стан переважної більшості громадян, основною формою приватизації земель стала безоплатна приватизація. Суть її полягала у тому, що всі земельні ділянки, які були надані громадянам України у постійне користування, підлягали передачі їм у власність без будь-яких компенсацій. Право на безоплатну приватизацію земельних ділянок було унормоване таким чином, що кожен громадянин України мав право на безоплатне отримання у власність шість земельних ділянок різного цільового призначення у межах норм безоплатної приватизації, зокрема, для: ведення селянського (фермерського) господарства, особистого підсобного господарства, будівництва та обслуговування жилого будинку і господарських будівель (присадибна ділянка), садівництва, дачного і гаражного будівництва. Причому таким правом були наділені не тільки ті громадяни, які до початку приватизації отримали у користування земельні ділянки відповідного цільового призначення, а й громадяни, які таких ділянок не мали і зверталися до відповідних органів влади з заявами про відведення та надання їм у власність із земель державної власності.

Крім того, до безоплатної приватизації землі громадянами України можна віднести і широкомасштабну приватизацію земель сільськогосподарського призначення, які перебували у користуванні колгоспів і радгоспів, з передачею цих земель у колективну власність колективних сільськогосподарських підприємств та паюванням (розподілом) її між членами цих господарств.

Приблизно такий самий підхід до безоплатної приватизації земельних ділянок громадянами був прийнятий і Земельним кодексом України від 25 жовтня 2001 р. (далі – ЗК України) [1]. Однак він надав можливість безоплатної приватизації земельних ділянок і деяким несільськогосподарським юридичним особам. Зокрема, правом на безоплатне отримання земельних ділянок у власність були наділені житлово-будівельні (житлові) і гаражно-будівельні кооперативи (ст. 41), а також юридичні особи, які виявили бажання отримати у власність замкнені природні водойми загальною площею до 3 га (ст. 59).

Домінуючою стороною у сфері безоплатної приватизації громадянами України є особа, яка виявила бажання отримати відповідну земельну ділянку державної чи комунальної власності у свою власність. Відповідно, власник земельної ділянки – держава чи територіальна громада в особі відповідного органу влади – зобов'язаний задовольнити бажання особи та передати земельну ділянку їй у власність. Тому безоплатну приватизацію землі можна визначити як гарантовану.

Водночас слід зазначити, що право на безоплатну приватизацію земель означає не тільки наявність у громадянина України формального (об'єктивного) права на безоплатне отримання землі у власність. Це право передбачає також і те, що об'єктом такого права може бути будь-яка земельна ділянка, яка, по-перше, ще не приватизована та, по-друге, не відноситься до земель, які відповідно до законодавства України не підлягають приватизації (наприклад, землі природно-заповідного фонду, оборони, загального користування тощо).

Протягом 25-ти років земельного реформування понад половина земельного фонду України перейшла у приватну власність, головним чином, шляхом безоплатної приватизації. Нині кількість земель публічної (державної та комунальної) власності, які не використовуються для задоволення суспільних потреб і можуть бути приватизовані, кардинально зменшилася. В умовах дефіциту земельних ділянок право на безоплатну приватизацію земель з інструменту задоволення потреб у земельних ділянках широких верств населення перетворилося у засіб обслуговування інтересів переважно заможних громадян, які мають зв'язки, зокрема й корупційні, з посадовими особами відповідних органів влади.

На нашу думку, в сучасних умовах законодавство України у сфері безоплатної приватизації земель має бути істотно відкореговано. По-перше, в нових умовах основною формою приватизації земельних

ділянок громадянами України має стати платна приватизація. Саме такий спосіб отримання землі є характерним для країни з ринковою економікою, яка формується і в Україні. У такий спосіб набувають земельні ділянки громадяни всіх країн Європейського Союзу та громадяни інших розвинених країн. По-друге, інститут безоплатної приватизації земель має бути трансформований у засіб цільової передачі земельних ділянок у власність для будівництва житлових будинків та створення сімейних фермерських господарств лише: 1) соціально незахищеним верствам населення, передусім тим, хто перебуває на квартирному обліку; 2) жителям сільських населених пунктів; 3) молодим спеціалістам, які направлені на роботу у сільську місцевість.

Отже, звуження сфери застосування інституту безоплатної приватизації земель громадянами України стало нагальною необхідністю і потребує внесення відповідних змін до ЗК України. Однак виникає запитання: чи не суперечитимуть такі законодавчі ініціативи положенням ст. 22 Конституції України, яка гласить, що при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод? Адже звуження сфери застосування інституту права на безоплатну приватизацію земель формально являє собою звуження вже протягом 25-ти років існуючого права громадян України на землю. На наше переконання, з метою належної юридичної кваліфікації істотного звуження сфери застосування права громадян України на безоплатну приватизацію земель слід використовувати не тільки юридичний, а й фізичний критерій. Він полягає у тому, що якщо в країні немає земель, які можуть бути об'єктом безоплатної приватизації, то це свідчить про припинення існування об'єктивної умови існування самого права на безоплатну приватизацію земель. У такому разі внесення до ЗК України змін, спрямованих на скасування більшості підстав для безоплатної приватизації громадянами України земельних ділянок, не може бути кваліфіковане як звуження існуючих прав таких громадян на землю. Адже право не може надавати громадянам більше правових можливостей, ніж це дають об'єктивні умови розвитку суспільства.

Аналогічна тенденція розвитку правового регулювання земельних відносин проявилася і в сфері кадастрового обліку земельних ділянок. Так, 1 січня 2013 р. в Україні запроваджена сучасна система ведення державного земельного кадастру, яка передбачає у ролі основної юридичної підстави формування земельних ділянок як об'єктів цивільних і земельних прав їх державну реєстрацію у Державному земельному кадастрі (далі – ДЗК). Отже, така реєстрація є офіційним визнанням її існування як частини земної поверхні з чітко визначеними межами, площею та місцем розташування. Інакше кажучи, державна реєстрація земельної ділянки є своєрідною державною гарантією її фізичної та юридичної наявності на земельній території України в зареєстрованих межах, площі та місці розташування.

За даними Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру (далі – Держгеокадастр України) станом на сьогодні до Державного земельного кадастру внесені відомості про понад 70 % земель України. Однак практика свідчить, що певна кількість зареєстрованих після 1 січня 2013 р. у кадастрі земельних ділянок мають істотні недоліки щодо точності визначення їх меж, площі та місця розташування. Зокрема, такі ділянки або накладаються на суміжні земельні ділянки, або на землі загального користування (дороги, площі, вулиці тощо) чи інші землі, які згідно з чинним земельним законодавством не можуть надаватися в індивідуальне володіння та користування (об'єкти природно-заповідного фонду тощо). Крім того, відповідно до наказу Держкомзему України від 4 липня 2004 р. № 174 «Про затвердження Тимчасового порядку державної реєстрації земель» [2] у період з 2004 р. по 2012 р. земельні ділянки теж підлягали державній реєстрації, яка здійснювалася у Державному реєстрі земель. Законом України «Про Державний земельний кадастр» встановлено, що Держгеокадастр України має забезпечити перенесення відомостей про зареєстровані земельні ділянки з Державного реєстру земель до ДЗК. Однак масштаб неточностей визначення меж, площі та місця розташування земельних ділянок, які були зареєстровані у ДЗК, є ще більшим. Тому при заповненні ДЗК відомостями про всі наявні в країні земельні ділянки багато їх власників можуть зіткнутися і вже стикаються з ситуацією, коли набуті ними у власність чи на іншому праві земельні ділянки насправді є ділянками меншого розміру, мають іншу конфігурацію (лінії проходження меж) чи навіть інше місце розташування. Досить часто допущені при формуванні земельних ділянок землевпорядні помилки чи інші неточності полягають у тому, що на земельній території певної площі було виділено земельних ділянок сумарною площею, що перевищує площу відповідної території. Отже, виправити такі помилки практично неможливо з об'єктивної причини – відсутності вільних земель поруч із ділянками, щодо яких допущені землевпорядні помилки. Таким чином, у правових нормах щодо заповнення ДЗК відомостями про земельні ділянки в Україні наявний дисбаланс між правом можливостей та можливостями права, за якого закон покликаний гарантувати права на земельні ділянки, зареєстровані у ДЗК, а можливості для такого гарантування відсутні. У такому випадку виправлення ситуації має здійснюватися за допомогою певної «девальвації» правових гарантій власникам і користувачам земельних ділянок, які надаються Законом України «Про Державний земельний кадастр» до рівня, коли можливості права у сфері кадастрового обліку земель будуть збалансовані з правом можливостей, що склалися у сфері земельно-кадастрових відносин.

Водночас у деяких випадках необхідність забезпечення балансу права можливостей та можливостей права у правовому регулюванні земельних відносин потребує ширшого застосування можливостей права. Зокрема, така потреба назріла у сфері правового регулювання ринкового обігу земель сільськогосподарського призначення за умови скасування мораторію на відчуження таких земель на підставі цивільних правочинів. Зі скасуванням мораторію відносини власності на земельні ділянки (паї) перейдуть зі стану стабільності «стагнації» у нестабільність розвитку з перспективою стабілізації на високому рівні розвинутого, сталого ринку сільськогосподарських земель, за якого об'єктом щорічних ринкових транзакцій є від 3 до 5 % земельних ділянок. Однак перспектива запровадження ринку земель сільськогосподарського призначення відсувається дією тимчасової законодавчої заборони, яка вже протягом 15 років «заморожує» можливості права у сфері регулювання обігу таких земель. Як наслідок, близько 7 млн селян, які отримали у власність у процесі земельної реформи земельні ділянки (паї), не мають можливостей реалізувати набуте право власності на землю. Відтак надане їм право можливостей у сфері земельних відносин не може бути реалізоване через його дисбаланс із можливостями права. Тому з метою забезпечення балансу права можливостей та можливостей права у сфері ринкового обігу земель сільськогосподарського призначення уявляється необхідним скасування мораторію на відчуження таких земель якомога швидше.

На нашу думку, «слабким місцем» у теорії земельно-правового статусу громадянина України є конструювання права можливостей крізь призму можливостей права у сфері користування землями загального призначення, зокрема, приватними пляжами, водними об'єктами, лісами та іншими рекреаційними ресурсами і природоохоронними об'єктами. Річ у тому, що правовою формою використання громадянами земель загального призначення є інститут права загального землекористування. Однак реалізація норм інституту права загального землекористування, на відміну від норм інституту права індивідуального користування, який забезпечується такими приватноправовими засобами, як право власності, право оренди, емфітевзис і суперфіцції, забезпечується, головним чином, публічно-правовими засобами – актами реагування органів влади загальної компетенції (органи місцевого самоврядування, державні адміністрації) та правоохоронних органів.

На жаль, як свідчить практика, ефективність передбачених чинним законодавством України публічно-правових засобів захисту прав громадян як суб'єктів права загального користування землею не є достатньою і потребує істотного вдосконалення. На нашу думку, таке вдосконалення можна здійснити двома шляхами: введенням нових публічно-правових механізмів захисту земельних прав громадян; нових приватноправових механізмів їхнього захисту.

Ми вважаємо, що публічно-правова складова механізму захисту земельних прав громадян може бути посилена шляхом запровадження в Україні інституту земельного омбудсмена як особливого різновиду посади омбудсмена. У нашій країні інститут омбудсмена запроваджений у 1998 р. з прийняттям Закону України від 23 грудня 1997 р. «Про Уповноваженого Верховної Ради з прав людини» [3]. Відповідно до цього Закону Уповноважений з прав людини, або омбудсмен з прав людини, є класичним омбудсменом, покликаним захищати широкий спектр прав та свобод людини і громадянина у відносинах, що виникають між громадянином України, незалежно від місця його перебування, іноземцем чи особою без громадянства, які перебувають на території України, та органами державної влади, органами місцевого самоврядування та їх посадовими і службовими особами.

Водночас сьогодні регіональні представники Уповноваженого з прав людини присутні лише у 16 із 24 областей України. Не призначені його представники в містах із населенням понад мільйон осіб (Київ, Харків, Одеса). Крім того, Указом Президента України від 11 серпня 2011 р. № 811/2011 «Питання Уповноваженого Президента України з прав дитини» [4] введена посада дитячого омбудсмена, який опікується захистом прав дітей. Нарешті, враховуючи високий рівень корупції та пов'язане з нею порушення прав громадян і юридичних осіб у сфері підприємництва, в Україні формується інститут підприємницького омбудсмена (бізнес-омбудсмена), покликаного захищати права підприємців. Його діяльність регламентується постановою Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2014 р. № 691 «Про утворення Ради бізнес-омбудсмена» [5]. Крім того, Уряд подав на розгляд Верховної Ради України проект Закону України «Про Установу бізнес-омбудсмена».

Проте в Україні є ще одна сфера суспільних відносин, у якій також надзвичайно поширені корупційні дії посадовців та пов'язане з цим і деякими іншими явищами порушення прав та законних інтересів громадян і юридичних осіб. Такою сферою є сфера земельних відносин. Загальновідомо, що саме в цій сфері рівень корупції є найвищим в Україні. Незважаючи на вжиті урядом та громадянським суспільством заходи, проведені роз'яснювальні кампанії та обговорення, корупційні явища у земельній сфері продовжують існувати у величезних обсягах. Причому в результаті корупції у земельних відносинах порушуються як права і законні інтереси господарюючих суб'єктів, зокрема підприємців, так і права та законні інтереси громадян. На жаль, державним правоохоронним органам не вдається хоча б

знизити рівень корупційного розподілу земель. До того ж самі посадовці стають ініціаторами та учасниками корупційних земельних схем. Саме тому є всі підстави вважати, що в Україні назріла потреба в запровадженні інституту достатньо незалежного від органів влади земельного омбудсмена з досить широкими повноваженнями.

На нашу думку, найбільш оптимальним для України варіантом земельного омбудсмена є запровадження інституту самостійного незалежного земельного омбудсмена, який не підпорядковуватиметься жодній існуючій в Україні структурі, включаючи й існуючих омбудсменів. Такий варіант обумовлений не тільки наявним дуже високим рівнем корупції та порушення земельних прав і інтересів, а й можливим ростом цих негативних явищ після скасування мораторію на продаж сільськогосподарських земель та введенням їх ринкового обігу. Особливо слід наголосити, що учасниками такого ринку стануть якщо не мільйони, то сотні тисяч селян – власників земельних ділянок (паїв), які намагатимуться продати свою землю у перші роки після скасування мораторію. Маючи незадовільний освітній рівень та будучи обмеженими у доступі до інформації про законодавчі та організаційні умови участі у земельному ринку, вони можуть стати об'єктом маніпуляцій з боку «сильніших» гравців, зокрема, орендарів їхніх земель, рейдерів тощо. Саме тому Україна потребує самостійного багатопланового незалежного земельного омбудсмена.

З метою підвищення дієвості інституту земельного омбудсмена у сфері захисту земельних прав громадян і юридичних осіб його запровадження має, на нашу думку, супроводжуватися розширенням їх можливостей щодо здійснення захисту своїх земельних прав власними правомірними діями. Особливо гострою є проблема розширення можливостей захисту земельних прав селянами – орендодавцями земельних ділянок, які розташовані в межах одного поля (масиву) та орендуються одним сільськогосподарським орендарем на основі індивідуальних договорів оренди землі. Зазвичай селяни через брак юридичних знань та соціальних навичок щодо захисту своїх прав і законних інтересів із використання правової інфраструктури суспільства не наважуються на вчинення активних індивідуальних дій з відстоювання власних договірних прав і можливостей. Проте вони ведуть себе більш активно, якщо виступають певним колективом. У зв'язку з цим слід підтримати сформульовану в науковій літературі пропозицію щодо визнання колективу як суб'єкта цивільного судочинства, під яким пропонується розуміти ініціативну, згуртовану та внутрішньо цілісну форму самоорганізації фізичних і юридичних осіб, що ґрунтується на спільності інтересів членів колективу, усвідомленні ними переваг участі колективу у вирішенні наявного конфлікту та активній діяльності щодо реалізації наданих законом цивільних процесуальних можливостей [6, с. 4]. Водночас вважаємо, що колектив як суб'єкт земельних правовідносин, зокрема й правовідносин щодо захисту земельних прав, доцільно розглядати як групу громадян, які об'єднані спільністю прав на землю та можливостей їх реалізації, внаслідок чого у них виникає законний інтерес забезпечення максимально повної, корисної реалізації належних їм прав на належні їм земельні ділянки. Наприклад, громадяни – власники земельних ділянок (паїв), що розташовані в одному земельному масиві та взяті в оренду однією і тією ж особою, є зацікавленими у заявленні та відстоюванні спільних інтересів в отриманні якомога вищої орендної плати та умовах її виплати. Тому активним представникам такої групи (колективу) доцільно надати право виставляти від її імені та в її інтересах вимоги щодо забезпечення виконання орендарями умов індивідуальних договорів оренди землі, укладених кожним із членів групи, зокрема, в частині підвищення розміру орендної плати, збереження якості орендованих земельних ділянок тощо.

Певною мірою ідея щодо легітимації прав соціальних груп і колективів, об'єднаних певними спільними правовими інтересами, знаходить підтримку у вітчизняного законодавця. Так, статтею 1 прийнятого 23 травня 2017 р. Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» [7] надано визначення громадськості як суб'єкта захисту екологічних прав і інтересів, під якою розуміється одна чи більше фізичних або юридичних осіб, їх об'єднання, організації або групи. Однак далеко не всі права у сфері природокористування є екологічними. Тому вважаємо за доцільне встановлювати права соціальних груп і колективів у сфері охорони довкілля та природокористування не в кожному екологічному чи природоресурсному законі, а прийняти загальний Закон України «Про захист прав і законних інтересів груп і колективів громадян у сфері охорони і використання природних ресурсів». На нашу думку, поява такого закону стимулюватиме зростання рівня згуртованості та активності громадян України у відстоюванні своїх прав і законних інтересів в екологічних, земельних та інших природоресурсних відносинах.

Використані джерела

1. *Земельний кодекс* України від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 3–4. – Ст. 27.
2. *Про затвердження* Тимчасового порядку державної реєстрації земель : наказ Держкомзему України від 4 липня 2004 р. № 174 // Офіційний вісник України. – 2003. – № 31. – Ст. 1652.

3. *Про Уповноваженого Верховної Ради з прав людини* : Закон України від 23 грудня 1997 р. № 776/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 20. – Ст. 99.

4. *«Питання Уповноваженого Президента України з прав дитини* : Указ Президента України від 11 серпня 2011 р. № 811/2011 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 63. – Ст. 7.

5. *Про утворення Ради бізнес-омбудсмена* : постанова Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2014 р. № 691 // Офіційний вісник України. – 2014. – № 98. – Ст. 2847.

6. *Фесик К. О.* Захист колективних прав і інтересів у порядку цивільного судочинства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Фесик К. О. – Київ : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2017. – 20 с.

7. *Про оцінку впливу на довкілля* : Закон України від 23 травня 2017 р. № 2059-VIII // Голос України. – 2017. – № 110. – 17 червня.

Кулинич П. Ф. Громадянин і земля: право можливостей та можливості права

Аналізується ефективність земельно-правового статусу громадянина як правової форми його доступу до землі. Доводиться, що основною передумовою ефективності земельно-правового статусу громадянина є наявність балансу права можливостей та можливостей права. З метою забезпечення балансу права можливостей та можливостей права у правовому регулюванні використання земель громадянами обґрунтовується необхідність: 1) звуження сфери застосування інституту права на безоплатну приватизацію земель і розширення сфери ринкового розподілу земель; 2) приведення юридично значущих параметрів земельних ділянок, які надані у власність і користування громадянам та юридичним особам, відповідно до реального стану земельного фонду країни; 3) надання колективам громадян права на захист земельних прав; 4) запровадження інституту земельного омбудсмена як публічно-правової форми захисту земельних прав громадян та юридичних осіб.

Ключові слова: земля, право громадян на землю, можливості права, земельний омбудсмен.

Кулинич П. Ф. Гражданин и земля: право возможностей и возможности права

Анализируется эффективность земельно-правового статуса гражданина как правовой формы его доступа к земле. Обосновывается вывод, что основной предпосылкой эффективности земельно-правового статуса гражданина является наличие баланса между правом возможностей и возможностями права. С целью обеспечения баланса между правом возможностей и возможностями права в правовом регулировании использования земель гражданами обосновывается необходимость: 1) сужения сферы применения института права на бесплатную приватизацию земель и расширение сферы рыночного распределения земель; 2) приведения юридически значимых параметров земельных участков, предоставленных в собственность и пользование гражданам и юридическим лицам, в соответствие с реальным состоянием земельного фонда страны; 3) предоставления коллективам граждан права на защиту земельных прав; 4) введения института земельного омбудсмена как публично-правовой формы защиты земельных прав граждан и юридических лиц.

Ключевые слова: земля, право граждан на землю, возможности права, земельный омбудсмен.

Kulinich P. An individual and land: rights of possibilities and possibilities of law

An effectiveness of land law status of an individual as legal form of his access to land is analyzed. It is proved, that main precondition for effectiveness of land law status of an individual consists in presence of balance between rights of possibilities and possibilities of law. To provide the balance rights of possibilities and possibilities of law in legal regulation of usage of land by individuals and legal entities needs: 1) to narrow sphere of implementation of free privatization of land and expand sphere of market distribution of land; 2) to align legally meaningful parameters of land plots which acquired by individuals and legal entities in ownership and usage with real status of land fund of the country; 3) to secure to collectives of individuals the right for protection of their land rights; 4) to introduce an institution of land ombudsman as a public law form of protection of land rights of individuals and legal entities.

Key words: land, rights of individuals to land, possibilities of law, land ombudsman.

УДК 340

*Наталія Миколаївна Пархоменко,
вчений секретар Інституту держави
і права ім. В. М. Корецького НАН України,
доктор юридичних наук, професор*

ЛЮДИНОЦЕНТРИЗМ ЯК СУТНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ

Соціально-економічний і політико-правовий устрій держави визначається станом відтворення населення як природної основи розвитку суспільства. Триваюча криза майже у всіх сферах суспільних відносин в Україні зумовила трансформацію суспільної свідомості, наслідком чого стала зневіра у можливості руху вперед, прогресивного розвитку, покращення життя людини, у можливості захистити свої права і свободи за допомогою закону. Вирішення зазначеного питання лежить у площині існування суспільного прогресу загалом та прогресу в сфері права зокрема. На думку А. Міголатєва, серед незмінних умов існування та еволюції суспільства – природа, людина й організоване нею матеріальне та духовне виробництво. Одні науковці дотримуються традиційної тези, що критерії суспільного прогресу коріняться у матеріальній сфері, другі вважають, що провідним критерієм суспільного прогресу є людський фактор (всебічний розвиток людини, зростання ступеня свободи; спосіб життя; рівень соціальної справедливості у відносинах між людьми). Крім того, на думку вченого, критерієм суспільного прогресу